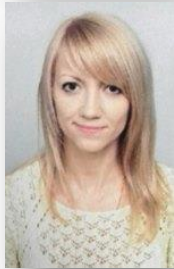

Розділ 2. Педагогічна наука

УДК 616-085:174:378.14

Конох А. П.,

завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання та спорту Запорізького національного університету, доктор педагогічних наук, професор

Шафранська Т. Ю.,

викладач фармацевтичних дисциплін Медичного коледжу Запорізького державного медичного університету

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх фармацевтів у контексті формування деонтологічної культури. Доведено значення забезпечення морально-особистісної, організаційно-навчальної, викладацько-впливової, взаємоформувальної, пізнавально-передової педагогічних умов у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін для формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів.

Ключові слова: деонтологічна культура, фармацевтична деонтологічна культура, майбутні фармацевти, компоненти, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Процеси євроінтеграції України стають рушійною силою пріоритетного культурного й духовного розвитку у професійній освіті, підготовці перспективних конкурентоспроможних фахівців, зокрема в медичній і фармацевтичній галузях. Роль етики та деонтології в системі фармацевтичної освіти полягає в забезпеченні зв'язку між моральними цінностями й основними напрямками роботи в галузі фармації, між психологією клієнта аптеки та фармацевта, нормами поведінки у професійній фармацевтичній сфері. Зростаюча комерціалізація в суспільстві зумовлює зосередження уваги фармацевтів на аналізі попиту, цінovій політиці, рентабельності відпуску лікарських препаратів; водночас подекуди унеможливує сприйняття ними клієнта аптеки як особистості, ускладнює надання якісної фармацевтичної допомоги людині, яка її потребує. Формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін є складовою морального виховання, духовного розвитку особистості та має ключову роль у підготовці компетентного й конкурентоспроможного фахівця фармацевтичної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань формування деонтологічної культури свідчить про значну увагу науковців до дослідження

низки проблем: формування деонтологічної культури (Д. Деккерт, В. Артемов, І. Камінська, І. Філатова, С. Хлестова та ін.), формування професійно етичної та етико-деонтологічної культури майбутніх фахівців у медичних коледжах (Ю. Колісник-Гуменюк, М. Кропачова, Л. Переймибіда, А. Санкріз, Б. Чип, К. Олівера, Д. Савільоні та ін.), основ деонтологічної підготовки в педагогіці (М. Васильєва, В. Караваєв, Г. Караханова, А. Кудеріна, С. Селімова, О. Боталова та ін.).

Аналіз джерельної бази засвідчив значний інтерес науковців до професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі (І. Бойчук, Л. Кайдалова, Н. Шварп, О. Тернова, Л. Пляка та ін.). До етичних питань виховання майбутніх фармацевтів звертались учені Д. Латіф, Дж. Уінфілд, Е. Кагмарек та ін.

М. Васильєва надає важливого значення формуванню деонтологічної культури в навчанні нормативної поведінки у взаємовідносинах, яка має бути заснована на деонтологічних принципах, правилах і нормах: "...формувати професійну орієнтацію, що припускає в самій діяльності певну складність, нетрадиційність, нестандартність; сформувати систему знань про принципи, норми, вимоги, які передбачені як нормативно-правовими документами, так і нормами моралі, зокрема й професійної, котрі висуваються як до особистості; допомогти розвинути вміння і навички здійснення нормативної поведінки в різноманітних ситуаціях практичної професійної діяльності; допомогти сформувати уміння здійснювати рефлексію власної поведінки" [2, с. 38].

Із такою позицією погоджується науковець В. Артемов, який зазначає, що деонтологічна компетентність є "особистісною властивістю фахівця, що дозволяє йому ефективно взаємодіяти із внутрішнім (професіональним) та зовнішнім (соціальним) середовищем завдяки наявності деонтологічних знань, умінь, навичок, професійно важливих деонтологічних якостей, спрямована на успішну особистісно-професійну діяльність. Вона характеризується наявністю у спеціаліста системи знань, що відображає змістовну сутність інтелектуальних, світоглядних та моральних цінностей; спроможністю прогнозувати та констатувати процес професійної діяльності з урахуванням її специфіки та в площині взаємодії з колегами та пацієнтами й передбачається змістом норм професійної етики, моральними імперативами та професійно-етичними ідеалами й цінностями професійної діяльності" [1, с. 111].

У формуванні деонтологічної культури майбутніх фармацевтів є низка особливостей, відтак, як зауважують вітчизняні науковці Н. Ветютнева, С. Убогов та Г. Загорій [3], потрібно виокремлювати морально-етичні якості особистості фармацевтичного працівника, зокрема правила корпоративної етики (засвоюються у процесі інтеграції до колективу підприємства), норми професійної поведінки й відповідальності (засвоюються у процесі професіоналізації та професійно-ділового розвитку), суспільну мораль та етико-громадські зобов'язання (засвоюються у процесі громадянської та розвитку правової культури), загальнолюдські й національні духовно-культурні цінності (засвоюються у процесі соціалізації, культуралізації та особистісного духовного розвитку).

Метою статті є розкриття ефективності забезпечення педагогічних умов у формуванні деонтологічної культури майбутніх фармацевтів під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Складниками формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів було виокремлено мотиваційно-ціннісний, змістовно-організаційний, процесуальний, контрольно-оцінювальний та результативний компоненти. Компоненти відокремлено умовно, адже в реальних умовах вони функціонують комплексно. В основі *мети* сформувати деонтологічну культуру майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін – соціальне замовлення суспільства на конкурентоспроможного фахівця фармацевтичної галузі. Для реалізації поставленої мети конкретизовано *завдання*: забезпечити педагогічні умови формування деонтологічної культури, обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність їх

дотримання. На етапі *мотиваційно-ціннісного компонента* проводилась діагностика початкового рівня сформованості деонтологічної культури та були враховані особистісні характеристики кожного студента-майбутнього фармацевта: мотиви, потреби, прагнення, інтереси, цінності та переконання. Ключовим сегментом *концептуального компонента* формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів було викладання спеціалізованого курсу "Фармацевтична деонтологічна культура", а також насичення змістових модульних занять професійно орієнтованих дисциплін (фармацевтичної хімії, фармакології, організації та економіки фармації, фармакогнозії, охорони праці в галузі) деонтологічним змістом. Допоміжним фактором формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів стало засвоєння елементів деонтології у вивченні дисциплін гуманітарного (культурології, латинської мови, іноземної мови за професійним спрямуванням, української мови за професійним спрямуванням тощо) та соціально-економічного циклів (основ філософських знань, соціології, економічної теорії, основ правознавства).

У медичних коледжах України на фармацевтичних факультетах освітньо-професійною програмою не передбачено окремої навчальної дисципліни, яка б забезпечувала формування деонтологічних знань. Тому для усунення цього недоліку було створено спеціалізований курс навчальної дисципліни "Фармацевтична деонтологічна культура", який було впроваджено в навчально-виховальний процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів для підвищення в них рівня сформованості деонтологічної культури на базі Медичного коледжу Запорізького державного медичного університету. Основними завданнями вивчення цієї дисципліни визначено оволодіння знаннями про належну професійну поведінку у фармацевтичній діяльності, розкриття основних деонтологічних положень професійно орієнтованих дисциплін; розвиток знань і вмінь щодо визначення доброякісності ліків, надання правильної фармацевтичної допомоги, формування в майбутніх фармацевтів милосердя, справедливості, чемності, емпатійності, розвиток у них уміння правильно вислухати людину, якій потрібна допомога, уникнути конфліктних ситуацій у професійній діяльності.

У процесі вивчення курсу майбутні фармацевти набували таких здатностей: виділяти деонтологічний зміст у професійно орієнтованих дисциплінах; аналізувати моральність професійних вчинків, застосовувати правильні деонтологічні прийоми під час надання фармацевтичної опіки; контролювати якість фармацевтичних активних інгредієнтів, розуміти категорії морального обов'язку обраної спеціальності, консультувати клієнтів аптеки з питань фармакодинаміки, фармакокінетики та фармакотерапії у зрозумілій та привітній формі, удосконалювати власні професійні компетенції.

Для вивчення дисципліни "Фармацевтична деонтологічна культура" відводились 54 год (1,5 кредитів ЄКТС) для напряму 5.12020101 "Фармація"; із них: 12 год – лекційні заняття, 12 год – практичні заняття, 4 год – семінарські заняття, 4 год – індивідуальна робота та 22 год – самостійна робота.

Процесуальний компонент формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін відображав форми, засоби, методи (традиційні та інтерактивні) її формування.

Способи формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін досягались у вигляді таких **форм**: лекцій, семінарів, практичних занять, тренінгів, самостійної роботи, індивідуальної роботи. На лекційних заняттях були розкриті предмет та зміст фармацевтичної деонтологічної культури, моральність у фармацевтичній галузі, особливості фармацевтичної деонтології, огляд етичних кодексів фармацевта, деонтологія фармацевтичного аналізу та належна аптечна практика, обов'язковість виконання технологічних регламентів, морально-правові аспекти фармацевтичної діяльності, лікувальний ефект фармацевтичної опіки, деонтологічний аспект фітотерапії, належна нетрадиційна фармацевтична допомога.

Семінарські заняття передбачали огляд етичних кодексів фармацевта, засвоєння деонтологічного портрета фармацевта.

Практичні заняття охоплювали таке: деонтологію фармацевтичного аналізу та належну аптечну практику, обов'язковість виконання технологічних регламентів, морально-правові аспекти фармацевтичної діяльності, лікувальний ефект фармацевтичної опіки, деонтологічний аспект фітотерапії, належну нетрадиційну фармацевтичну допомогу.

Тренінги були спрямовані на відпрацювання здійснення належної фармацевтичної опіки під час видання біологічно активних добавок, професійної поведінки фармацевта у разі виявлення недоброякісних ліків, вияву етичних кодексів, ресурсозбереження лікарської рослинної сировини, подолання конфліктних ситуацій, розвитку способів подолання комерціалізації фармацевтичної галузі.

Самостійна робота передбачала розроблення іміджу аптеки, способів підтримання мікроклімату в колективі аптеки, ознайомлення з досвідом видатних фармацевтичних працівників України, засвоєння питань захисту прав споживачів у контексті фармацевтичного ринку, фармацевтичного етикету; індивідуальна – створення есе моральної свідомості майбутнього фармацевта, розроблення власного етичного кодексу фармацевтичного працівника, професійного деонтологічного портрета фармацевта, створення макету правомірної реклами лікарського засобу, засвоєння методів подолання професійних стресових ситуацій у діяльності фармацевта, укладання тез ввічливих відмов у наданні фармацевтичного консультування, розроблення методики запобігання конфліктних ситуацій в умовах аптеки, схеми надання належної фармацевтичної допомоги, відтворення вербальної лікувальної техніки, техніки ділового спілкування.

Засобами формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін було обрано такі: технічні друковані носії (методичні рекомендації до практичних та самостійних робіт, комплект лекційного матеріалу, паперові блок-схеми та презентації деонтологічного змісту, картки алгоритмів надання належної фармацевтичної допомоги, граф-логічні схеми належного фармацевтичного аналізу, рецептурні бланки лікарських прописів із несумісними компонентами, збірники етичних кодексів); комп'ютерні електронні носії (дистанційний курс "Фармацевтична деонтологічна культура", вебінари деонтологічного змісту, електронні завдання, он-лайн обговорення, ведення віртуального журналу).

Дистанційний курс надав доступ до ілюстрованого лекційного матеріалу, забезпечував он-лайн консультування студентів, надсилання завдань для самостійної роботи, проведення вебінарів деонтологічного змісту, оперативне оцінювання виконаних завдань із використанням віртуального журналу, надання сертифікатів після закінчення навчання.

Основна частина процесуального компонента формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів забезпечувала розвиток деонтологічних якостей, формування належного фармацевтичного світогляду, набуття відповідних професійних якостей та підготовки до діяльності у фармацевтичній справі на основі оволодіння системою деонтологічних знань, умінь та навичок. У результаті відтворення процесуального компонента студенти фармацевтичного відділення вдосконалювали професійні компетенції, набували вміння виділяти деонтологічний зміст професійно орієнтованих дисциплін, аналізували моральність власних професійних вчинків, застосовували правильні деонтологічні прийоми під час надання фармацевтичної опіки, проводили належний контроль фармацевтичних активних інгредієнтів, підвищували розуміння категорії морального обов'язку обраної спеціальності, набували навичок консультування клієнтів аптеки з питань фармакокінетики, фармакодинаміки, фармакотерапії у зрозумілій та привітній формі.

Контрольно-оцінювальний компонент формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів включав показники оцінки сформованості деонтологічної культури майбутніх фармацевтів (особистісний, когнітивний, практичний, діяльнісний

критерії) та **види** (попередній, поточний, періодичний, підсумковий контроль), **форми** (індивідуальний, комбінований, взаємоконтроль, самоконтроль, фронтальний контроль) і **методи контролю** (усний, письмовий, програмний, операційний контроль) її формування.

Продуктивність і здатність до відтворення деонтологічної культури майбутніх фармацевтів відображалась у результативному компоненті, що забезпечував подальшу корекцію її сформованості викладачем.

Для реалізації багатокомпонентного процесу формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів було розроблено **методику реалізації педагогічних умов**.

Перша педагогічна умова (морально-особистісна) забезпечувалася стимулюванням студентів до прояву загальнолюдських моральних цінностей на основі розв'язування морально-етичних дилем у галузі фармації на практичних заняттях. Кейс-вправами етичної поведінки фармацевта перевірялась здатність до перетворення термінальних та інструментальних цінностей у стійкі морально-правові норми фармацевтичної діяльності. Розвиток самосвідомості кожного майбутнього фармацевта забезпечувався за допомогою опрацювання алгоритмів надання фармацевтичної допомоги на основі милосердя, уважності, конфіденційності. Під час вивчення спеціалізованого курсу "Фармацевтична деонтологічна культура" урахувалася також наявність особистісних фізичних, психічних і соціальних характеристик. До уваги брали вікові, статеві, гендерні особливості студентів – учасників педагогічного експерименту. Вікові показники обраного контингенту були такі: дівчата (52 особи) та юнаки (9 осіб) віком 17-18 років.

Для реалізації **другої педагогічної умови (організаційно-навчальної)** були залучені мікросередовище – медичний коледж – та засоби масової інформації. Постійний контроль рівнів засвоєння деонтологічних знань і набуття вмінь досягався за допомогою тестових методик. Наявність і дієвість застосування засобів навчання фармацевтичної деонтологічної культури забезпечувалися за допомогою дистанційного курсу навчання та на основі викладання спеціалізованого курсу.

Повноцінність деонтологічного змісту у традиційних друкованих носіях навчальної інформації відображалася в розроблених методичних рекомендаціях для студентів до практичних і самостійних робіт.

Формування обов'язковості та належності дій у професійній освіті майбутніх фармацевтів досягалося за допомогою практичних занять спеціалізованого курсу, а саме: інтерактивної вправи ситуаційного успіху "Належність у технологічному регламенті", ситуативної міні-гри "Фальсифіковані ліки", кейс-вправи "Ресурсозбереження рідкісної лікарської рослинної сировини".

Також було передбачено доповнення професійно орієнтованих дисциплін методами та засобами формування складових деонтологічної культури й низкою тем для засвоєння: деонтологія фармацевтичного аналізу, обов'язковість виконання технологічних регламентів, морально-правові аспекти фармацевтичної діяльності, лікувальний ефект фармацевтичної опіки, деонтологічний аспект фітотерапії, належна нетрадиційна фармацевтична допомога. Головною особливістю педагогічного впливу для формування деонтологічної культури була визначена неперервність цього процесу.

Третя педагогічна умова (викладацько-впливова) передбачала залучення викладачів, кураторів, психологів, керівників виробничих практик на базах аптек до систематичного й послідовного формування деонтологічної культури майбутніми фармацевтами (зокрема в аптеках № 4, 9, 221 (м. Запоріжжя, КП "Примула"). Було впроваджено особистісно-орієнтовану педагогічну техніку формування деонтологічної культури студентів у викладанні спеціалізованого курсу.

Четверта педагогічна умова (взаємоформувальна) реалізовувалася у процесі двостороннього впливу педагогічного процесу формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів, співучасті викладача, вияву його етико-деонтологічних доміант,

ведення регулярного моніторингу рівня сформованості у студентів компонентів деонтологічної культури.

П'ята педагогічна умова (пізнавально-передова) забезпечувалася врахуванням передового міжнародного досвіду, використанням засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (навчальна платформа Еліадемі), упровадженням інтерактивних технологій навчання, наданням інформації та перевіркою рівня знань, що реалізувалося за допомогою електронного ресурсу науково-методичного супроводу формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів (дистанційного курсу "Фармацевтична деонтологічна культура").

Висновки. Ефективність формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін залежить від забезпечення обґрунтованих морально-особистісної, організаційно-навчальної, викладацько-впливової, взаємоформуваної та пізнавально-передової педагогічних умов. Вони реалізуються на основі такого: розвитку моральної самосвідомості майбутніх фармацевтів; доповнення програм дисциплін за фахом методами та засобами формування складових деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін; викладання спеціалізованого курсу "Фармацевтична деонтологічна культура" із забезпеченням електронного науково-методичного супроводу; залучення викладачів, керівників академічних груп, психологів, керівників виробничих практик до формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін за рахунок виявлення власних етико-деонтологічних домінант і педагогічної майстерності; проведення регулярного моніторингу рівня сформованості деонтологічної культури майбутніх фармацевтів.

Перспективою подальших досліджень розглянутої проблеми вважаємо доповнення програми професійно орієнтованих дисциплін деонтологічними принципами, що дозволяє значно підвищити соціально-особистісні, загальнопрофесійні та спеціалізовано професійні компетенції майбутніх фахівців фармацевтичної ланки.

Список використаних джерел

1. Артемов В. Ю. Визначення сутності і змісту деонтологічної складової компетентнісного навчання [Електронний ресурс] / В. Ю. Артемов, Н. І. Литвиненко // Зб. наук. праць Військового ін-ту Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2014. – Вип. 45. – С. 109–114. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpviknu_2014_45_19.
2. Васильєва М. П. Роль деонтологічної підготовки у процесі професійної підготовки сучасного педагога / М. П. Васильєва // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2010. – № 26–27. – С. 36–41. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2010_26-27_8.
3. Ветютнева Н. О. Дослідження етичних аспектів діяльності провізорів – уповноважених осіб аптечних закладів / Ветютнева Н. О., Убогов С. Г., Загорій Г. В. // Зб. наук. праць співробіт. НМАПО ім. П. Л. Шупика. – №23 (1). – 2014. – С. 522–533.

Конох А. П., Шафранская Т. Ю. Педагогические условия изучения профессионально ориентированных дисциплин для формирования деонтологической культуры будущих фармацевтов

В статье рассмотрена проблема профессиональной подготовки будущих фармацевтов в контексте формирования деонтологической культуры. Доказано значение обеспечения морально-личностного, организационно-учебного, преподавательско-влиятельного, взаимноформирующего, познавательного-передового педагогических условий в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин для формирования деонтологической культуры будущих фармацевтов.

Ключевые слова: деонтологическая культура, фармацевтическая деонтологическая культура, будущие фармацевты, компоненты, педагогические условия.

Konokh, A. P., Shafranska, T. Yu. Pedagogical Conditions in the Process of Studying of Professionally Oriented Disciplines in the Development of Deontological Culture of Future Pharmacists

The article considers the problem of professional training of future pharmacists in the context of the formation of deontological culture. The research proved the importance of putting the personal moral, organizationally-educational, teaching-influential, mutually-forming, cognitive-front-rank pedagogical conditions in the process of studying of professionally oriented disciplines for the formation of deontological culture of future pharmacists.

Key words: deontological culture, pharmaceutical deontological culture, future pharmacists, component, pedagogical conditions.